

קבר לתיעוד

עיתונות יומית שהייתה: עדויותיהם של עורכים וכותבים בכירים ביומונים באירוע להשקת ספרו של מרדכי נאור

מרדכי נאור, יום יום: סיפורם של עשרה יומונים ושל עשרים עיתונאים בולטים בארץ
מאז הופעת היומון הראשון ב-1908, ירושלים: מוסד ביאליק, 2022.

הדוברים:

שלמה נקדימון (ידיעות אחרונות)

סבר פלוצקר (עורך ראשי לשעבר, על המשמר)

יורם פרי (עורך ראשי לשעבר, דבר)

יוסי קליין (עורך ראשי לשעבר, חדשות)

מנחה: רענן ריין

אוניברסיטת תל אביב, 3.3.2022. ראו ביוטיוב:

https://www.youtube.com/watch?v=Z4myvPsq_5A

רענן ריין: אנו מביאים כאן עדויות של ארבעה עיתונאים ועורכים, דמויות שמילאו תפקידים מרכזיים בתקשורת הישראלית לאורך השנים. ראשון הדוברים יהיה שלמה נקדימון, שובספרו של מרדכי נאור מצוין כאחד מעשרים העיתונאים הבולטים בארץ במאה העשרים, ומוקדשים לו אף ארבעה עמודי ביוגרפיה תחת הכותרת "צייד הסקופים הטוב ביותר". הקריירה שלו החלה בעיתון חרות במשך כעשור ולימים היה לאחד מעמודי התווך של העיתון ידיעות אחרונות. שלמה, אתה חווית, צפית במהלך שהפך בהדרגה את העיתון ידיעות אחרונות, שב-1948 היה במצב קשה מאוד, לעיתון המוביל בישראל.

שלמה נקדימון: שלום לכולם, ערב טוב. תרשו לי תחילה להתייחס לנושא אקטואלי. עכשיו כשאני יושב מול המסך ולצידי ספרו של מוטק'ה נאור, "מאז הופעת היומון הראשון ב-1908". ראשי וזיכרוני תקועים בעבר, באוקראינה, בעריה הפרושות על המסך 24 שעות ביממה. היא מלווה אותנו בתקופה זו יומם ולילה. במסע הכיליון המאיים עליה בכלל ועל הצפוי למקומות היישוב שהיו יותר יהודיים מאשר לא יהודיים. רציתי לראות לא רק את מקומות היישוב שבהם גדלו הוריי, אלא גם את המקומות שבהם

גדלו לא מעט מנשיאי ישראל, ראשי ממשלותיה, בכיריה לובשי המדים וחליפות השרד, המושכים בעט ועוד כהנה וכהנה. אני יכול לומר שהייתי שם ותיעדתי את אשר ראו עיניי, ולמען העדות אני מפנה את תשומת הלב לכתבות שפרסמתי בדיעות אחרונות – שלוש כתבות בשלוש תקופות – גם על הצד החסידי, גם על הצד הספרותי, גם על הצד המנהיגותי של אירועי ארץ זו. למשל, בהיותנו באודסה לקח אותנו מורה דרך לראות מקומות מסוימים. הובאנו לאולם תיאטרון, שורה שלישית, ושם על הכיסא היה שלט: **פה ישב מבקר הספרות והתיאטרון ולדימיר ז'בוטינסקי**. נושאים מהסוג הזה פתאום עולים בזיכרונו כשאתה קורא היום את העיתונים, ואתה אומר: איזה מזל קרה שהאנשים האלה גם ידעו לעלות בזמן כשהם עלו לארץ ישראל.

הוזכר פה שעבדתי בעיתון חרות, אז נכון שהתחלתי בעבודתי העיתונאית בעיתון חרות. באותה תקופה היה לכל מפלגה עיתון, ואי אפשר לומר שהייתה תחרות בין העיתונאים, כי כל עיתון היו לו המשאבים שלו והפוליטיקה שלו. אנחנו העיתונאים, שסיקרנו את הנושאים הפוליטיים, שמרנו על קשר זה עם זה, לא חשוב מאיזה עיתון היינו, אלא שהעיתונים האלה הלכו ו"נגמזו" עם הזמן, ועל סדר היום נשארו בעצם שלושה עיתונים, הארץ, ידיעות ומעריב, ואלה שהוקמו לאחר מכן.

אני מבקש לספר קודם כול על מורי ורבי בעיתון חרות. היה זה אייזיק רמבה הידוע, סופר שהשאיר אחריו מורשת ספרותית יפה מאוד. שם משפחתי דאז היה קאמינקר. רמבה בא אליי ואמר לי יום אחד: "שלמה, אני רואה שאתה כבר תעשה את הקריירה העיתונאית שלך, אז תשנה את שמך לשם עברי". השבתי לו – ומה איתך, מר רמבה, מה זה רמבה? מהי משמעותו העברית? הוא אמר: "אם תחפוץ, זה ראשי תיבות רבי מאיר בעל הנס" [צחוק]. ואם תחפוץ, כשכותבים בידיש רמבא עם אל"ף, זה פסוק מספר משלי: "רבות מחשבות בלב איש". זו הייתה התשובה הכי טובה שיכולתי לקבל. ובאמת בסופו של דבר שם הכינוי שלי, נקדימון, היה לשמי הרשמי שמלווה אותי עד היום הזה, אותו דליתי מספר החשמונאים, כי יש בו המרכיבים של שם משפחתי דאז.

אני רוצה לספר על דב יודקובסקי, עורכי בדיעות אחרונות, אחת הדמויות המרכזיות מאוד בחיי. הוא היה ניצול שואה שהובא לישראל על ידי משפחת מוזס, קרובי משפחה שלו, והם העסיקוהו בעיתונם ידיעות אחרונות. הם לא ידעו אז איזה אוצר הוא האיש הזה והעבירוהו לסניף העיתון בירושלים מתוך דאגה לפרנסתו, אבל כבר בצעדיו הראשונים הוא חולל מהפכה. הימים היו ימי מלחמת העצמאות, ירושלים סגורה ומסוגרת, עיתונים לא באו בשעריה, ובעזרת מוחו הפעיל הצליח להוציא הוצאה מיוחדת של העיתון ידיעות אחרונות שהודפסה ברפוס ידני, כי לא היה דפוס רגיל ומערכות החשמל לא פעלו. כבר אז הוא נתגלה בייחודו.

אקרא קטע מדברים שהוא לימד אותי. "הגעתי למסקנה שאפשר לכתוב את הדברים הרציניים ביותר והמסובכים ביותר בצורה בהירה ומושכת. כך עולה הרמה ונוצר עיתון שהשר אינו מתבייש לקרוא בו ונהגו אינו פוחד מקריאתו". יודקובסקי אפשר מעל דפי

העיתון מתן ביטוי לכל גוני הקשת הפוליטית, ולא התיר להשתמש בביטויים זולים או לפגוע בערכי היסוד של החברה והמדינה. היו לו קווים אדומים: שום דבר שחורג מן הטעם הטוב; שום דבר שפוגע באושיות המדינה ומערער על זכות קיומנו. היה לנו קרב גדול עם העיתון מעריב. בכל זאת מעריב בא מתוכנו. וזה היה קרב שהוא סיפור כשלעצמו, ואני מצטער שלא הונצח עד היום הזה, אם כי כל החומרים קיימים. אבל דב היה בית ספר לעיתונות של איש אחד. אצטט ממה שכתבנו עליו, שופטי פרס ישראל, כשקיבל את הפרס:

יודקובסקי השכיל ללמוד מניסיונם של העיתונים בעולם המערבי וליישם בעיתונו שפע של חידושים תוך התאמתם למציאות הישראלית בתוספת רעיונות מקוריים. הוא שם דגש רב על עבודת שטח עיתונאית, הוא טיפח עיתונאים מוכשרים, הדרוך בתבונה את צוות העורכים והכתבים, גיוון ללא הרף את עמודי העיתון והוסיף מדורים ומוספים חדשים. השינויים הדמוגרפיים הדינמיים שחלו במדינת ישראל הציבו אתגר מיוחד – התאמתו של העיתון לכל שכבות האוכלוסייה. והגידול חסר התקדים בתפוצת העיתון – לקח לנו עשר שנים להכות את מעריב שוק על ירך – זו ההוכחה החותכת להצלחתו בתחום זה.

יום אחד טלפנה אליי שרת החינוך והתרבות, לימור לבנת, ובפיה בקשה: "אני ממליצה עליך לעמוד בראש ועדה לבחירת חתן פרס ישראל לתקשורת". דב כבר עזב אז את ידיעות אחרונות ועבר למעריב, אני כבר יצאתי לגמלאות. עמדתי בראש הוועדה, לצידי היו עורך עיתון הצפה משה אישון וד"ר דפנה למיש מאוניברסיטת תל אביב. שלושתנו הגענו למסקנה שהמועמד המתאים הוא דב יודקובסקי, והוא אכן קיבל את פרס ישראל. יש הרבה דברים, סיפורים, שאפשר לשלוף מהמכמנים על אותם ימים. אני רוצה לספר סיפור אחד מהם שקשור בי. היו אלה ימי פרשת לבון. נראה לי שאנשים כאן יודעים מהי פרשת לבון שהסעירה את תושבי ישראל. בן-גוריון נלחם נגדו. הוא כבר לא היה ראש ממשלה אבל נלחם נגדו מלחמה קשה, ורצה לסיים לו את הקריירה. לבון היה אז המזכיר הכללי של ההסתדרות והיו ישיבות סודיות של המוסדות הפוליטיים, שלנו, העיתונאים שסיקרו את הנושא המפלגתי, לא נתנו להיכנס אליהן.

אני חשבתי שאין טוב ומדויק ממראה עיניים אישי. הייתה ישיבה שקראו לה "ישיבת ההדחה", באולם תיאטרון אוהל בשבת קודש, ואני החלטתי להיות באולם, בתוך הישיבה, פשוט להיות בפנים ולראות איך ההליך מתרחש. נכנסתי... מצאתי מחבוא בתא הקירור. זה היה חודש פברואר, בתקופה שהמאוורר הגדול אינו פועל, ומהתריסים של התא הזה ניתן להשקיף לתוך האולם, ומשם יכולתי לראות הכול. כך הצלחתי לראות חלק מהישיבה. תשאלו אותי למה רק חלק מהישיבה? מסיבה פשוטה: תוך כדי כך שמעתי את אנשי השב"כ, השומרים של בן-גוריון שישבו ביציע לא רחוק מהמקום שישבתי, אומרים: "הזקן עומד להגיע, וצריך לעשות בדיקה נוספת של הביטחון, אם אין מישהו מתחבא שם שהוא לא... לא שייך לעניין... לך תדע". והם נכנסו לגג, למרות שנעלתי

אותו. זה לא עזר; הם נכנסו פנימה, והציצו לתוך התא שישבתי בו, ושאלו אותי: "שלמה, מה אתה עושה פה?" מה... מה יכולתי להגיד להם? אמרתי להם: אני מחכה לאוטובוס, מה יכול להיות.

הכרנו זה את זה... הם הוציאו אותי. יש לי פה את כתב האישום. אני מחזיק בידי את כתב האישום שהוצא נגדי – מדינת ישראל נגד... (גם אלי תבור מהעולם הזה התחבא באחד התאים שם; הוא, מסכן, שכב שם כל הלילה). אשמתי הייתה: "הסגת גבול פלילי, עבירה על הסעיף 286 בפקודת החוק הפלילי 1936, פרטי האשמה: בתאריך 04.02.1961, בשעה 11:45 בערך ברחוב ביילינסון 6 בתל אביב, הנאשמים הנ"ל נכנסו ללא כרטיסי כניסה לאולם תיאטרון 'אהל' מתוך כוונה להרגיז את המחזיקים במקום הנ"ל". זה היה כתב האישום, והעמידו אותנו למשפט. בסופו של דבר השופטת, זיכרונה לברכה, החליטה לסגור את התיק מחוסר אשמה. אבל ההשתתפות בישיבה הזאת, לא חשוב אם בדרך המלך או שלא בדרך המלך, "הוענקה" לי אפשרות לראות איך מתנהלים עניינים שאנחנו צריכים אחר כך לדווח עליהם, ולדבר עם א', ולדבר עם ב', ולדבר עם ג' – ולא תמיד אתה מקבל את הפרטים כפי שאתה רואה בעין. טוב, סיפורי הם עוד כהנה וכהנה. עוד אדבר. זה הסיפור ההתחלתי שלי.

רענן ריין: אני רוצה לפנות לשלושת הדוברים הבאים, שכל אחד מהם ערך עיתון שבשנות השמונים או התשעים הגיע קיצו. הראשון מבין השלושה הוא סבר פלוצקר. הצעירים יותר מזהים אותו עם ידיעות אחרונות, אבל סבר פלוצקר מאז שלהי שנות השישים היה חלק בלתי נפרד מעל המשמר ואחר כך בשנות השמונים היה עורך העיתון הזה, וניסה בסביבה לא נוחה לעיתונות מפלגתית להפוך את על המשמר לעיתון אטרקטיבי. אולי תוכל לדבר על האתגר של לערוך עיתון מפלגתי בשנות השמונים כאשר כבר נדמה שאין מרחב משמעותי לעיתון מפלגתי.

סבר פלוצקר: ערב טוב, אם יורשה לי אולי לגנוב דקה אחת ולומר שאני לא ממש שותף לדעה הכללית על דעיכת העיתונות הכתובה. אני בכלל ככלכלן נזהר מאוד מתחזיות. ומי כמונו שחיו את העשור האחרון יודעים עד כמה תחזיות הן לא מדויקות, אם להגיד את זה בלשון המעטה.

אני מחזיק בביתי ספר שלם שמייקרוסופט חילק לבאי ועידה גדולה מאוד של חזאים ואנליסטים ב-2001 בניו יורק, שם כתוב שב-2005 יופיע העיתון המודפס האחרון. זו הייתה התחזית הרשמית של מייקרוסופט. זה כמובן לא התממש. אין לנו עד היום נייר מתגלגל כמו שחשבו המהנדסים של מייקרוסופט. התפוצה הכללית של העיתונות בעולם, זה ודאי יפתיע אתכם, גבוהה היום יותר ממה שהייתה לפני עשר שנים, בעיקר בגלל הצמיחה המהירה של עיתונות במדינות מתפתחות, שם עדיין קונים הרבה מאוד עיתונים. הדבר המרכזי שכדאי להעיר הוא ששוב בניגוד לתחזיות כל האתרים באינטרנט, אתרי חדשות ואתרי פרשנויות שנהנים מאמינות ומאמון הם אלה שמאחוריהם "גב" של עיתון

מודפס או לפחות מערכת תקשורתית שגם מוציאה עיתונים מודפסים. אין זה מקרה שלא סוגרים עיתונים שהתפוצה כביכול באינטרנט שלהם גדולה – אני לא יודע... – פי מאה יותר מהתפוצה המודפסת, מכיוון שיש משהו בנייר המודפס שמושך אנשים. אסיים את הקטע הקצר הזה שוב באיזושהו סיפור עתידי על סטארט-אפ מהיום בעוד שלושים שנה. שני צעירים מבריקים מציעים את הסטארט-אפ ואומרים: יש לנו דבר נהדר, אנחנו יודעים איך להפיץ תקשורת. לא צריך להתחבר לשום דבר, לא צריך חשמל, לא צריך טלוויזיה, לא צריך כלום. אומרים להם: מה כן צריך? צריך נייר. אז זהו, אנחנו עדיין רחוקים מאוד מאוד מלבטל את הנייר ואת עיתונות הנייר.

רענן ריין: אני רוצה לנצל את ההזדמנות ולהעלות שאלה שהופיעה בצ'אט. זה מתייחס ישירות לדברייך: העיתונאי כותב אחרת לעיתון מודפס מאשר לעיתון וירטואלי?

סבר פלוצקר: זו שאלה שנוגעת לאופיים של אמצעי תקשורת: המדיום הוא המסר או המסר הוא במידה מסוימת המדיום? אתה מצפה לראות או לקבל משהו אחר מעיתונות אינטרנטית משאתה מקבל מעיתונות מודפסת. עיתונות מודפסת נותנת הרבה יותר הקשרים והרבה יותר רקע... ידיעה ממוצעת בנוי יורק טיימס היא ענקית. היא אלפיים מילה כמעט. אלף שש מאות – אלף חמש מאות מילה. בטלוויזיה היא תהיה שלושים שניות, ובטוויטר חמישים מילה... אני חושב שהתשובה היא כן. יש קהל אחר, יש טעמים אחרים, יש מסעדה אחרת... יש תפריט אחר... זה לא אותו דבר, אף על פי שבסופו של דבר אתה אוכל.

עכשיו, אני אחזור לעל המשמר. על המשמר באופן בסיסי היה יצור מוזר. הוא היה עיתון של שמאל ישראלי ציוני – שהיום כידוע כבר לא קיים, או כמעט כבר לא קיים. מצד שני הוא היה גם ביטאון של מפלגה פוליטית. חשוב יותר לומר שהוא היה גם ביטאון של תנועה קיבוצית, השומר הצעיר, הקיבוץ הארצי. הגעתי לשם אף שלא הייתי חבר מפ"ם, לא הייתי קיבוצניק לשעבר. בסך הכול הייתי, אם אני לא טועה, עשר שנים בארץ – הוריי הביאו אותי מפולין ב-1957, התחלתי לעבוד בעל המשמר ב-1967 או 1968 – יחד עם קבוצה לא קטנה של עיתונאים הרבה יותר מבוגרים ממני, שהגיעו אז מפולין הקומוניסטית.

כולנו למדנו עברית, התחלנו לכתוב שם והם קלטו אותנו עם גישה אחרת לחלוטין לעיתונות. עם השנים ניסינו לשנות את אופיו של העיתון. אני אהבתי מאוד כלכלה כבר אז, ואני אוהב גם היום; זה היה אולי הדבר הכי קשה, כי הכותבים הכלכליים בעל המשמר היו כולם חניכים של המרקסיזם-לניניזם. נאמר מרקסיזם עם חצי לניניזם. אי אפשר היה לבוא ולהגיד שיש משהו יפה בתחרות, למשל, או שיש פתרון של כוחות השוק... הדברים האלה היו בלתי מקובלים לגמרי. זה היה מאבק קשה – אני חושב שזה היה מאבק מועיל מאוד, גם לעיתונות העברית בכללותה, אבל גם לשמאל הישראלי הציוני השפוי. בסופו של דבר העיתון, ולפני הכול המדור הכלכלי שלו שהיה לי הכבוד

לערוך אותו הרבה שנים, באמת שינה הרבה מאוד דברים בעיתונות הישראלית בכללותה ובעיתונות הכלכלית בפרט. אני יכול לתת רשימה ארוכה מאוד של עיתונאים שהגיעו מעל המשמר והם בעמדות בכירות מאוד... אמנון אברמוביץ ומוטי גילת ואלכס פישמן ועוד. רשימות ארוכות מאוד.

אני חושב שעל המשמר, כאשר עזבתי אותו, ביוזמתו של דב יודקובסקי, ידידי שלמה נקדימון – דב פשוט בא אליי והציע לי מה שנקרא היום הצעה שאי אפשר לסרב לה. על המשמר היה עיתון בנס. הוא נאלץ להיאבק על קטע שוק אכזרי מאוד. אכזרי מאוד. קיבוצניקים הם הקהל הכי קשה לתקשורת שאפשר להעלות על הדעת. קודם כול כי הם גם בעלים. אתם יודעים מה זה. הם גם קוראים ואבל הם גם בעלים. זה שלנו. למה כתבת ככה, למה לא כתבת ככה. או... הסיפור המפורסם של אנשים בבית אלפא שכעסו שככתבו על ספוטניק – למה לא כתבתם שהוא עבר מעל בית אלפא. כלומר הייתה תחושה שהעיתון שלהם, שהם הבעלים, שהם יכולים לשלוט. מצד שני הם רצו עיתון מקצועי. בכל זאת הם שילמו תמורתו. זה היה מאבק קשה מאוד. היה מאבק על הקוראים העירוניים, גם הוא היה לא פשוט. הציבור הלך והזדקן, והקוראים נשרו. ובכל זאת, בסיכומו של דבר היה על המשמר עיתון רווחי. מה שהביא לסגירתו לא היה מיעוט קוראים וגם לא היה מרד קוראים. מה שהביא לסגירתו היה המשבר של התנועה הקיבוצית. משבר הקיבוצים, משבר המושבים המפורסם; אחרי התוכנית הכלכלית ב-1985 – לא ניכנס כרגע לפרטים – הרבה טעויות נעשו אז.

אני יכול היום רק מהפרספקטיבה שלי להצטער מאוד. ואני מצטער מאוד על כך שאין היום כלי ביטוי כתוב, מודפס, לשמאל הציוני הישראלי. יש עיתונים, יש עיתונים שיש בהם ויכוחים פנימיים, אבל אין... זה מאוד חסר לי. זה אישית מאוד מאוד חסר לי – עיתון כמו גרדיאן הבריטי, שאתה מבין כשאתה לוקח אותו ליד בעד מי הוא, מה הזיהוי שלו, למי הוא פונה, לאיזה קהל הוא פונה. אני חושב שמבחינה זאת סגירת על המשמר הייתה באמת יום אבל עבורי. גם היום הייתי רוצה – אתם יודעים מה, לא כעיתון יומי אבל כשבועון, כדו-שבועון, כירחון – משהו שיש בו דיונים רציניים בנושאים כלכליים, חברתיים, מדיניים, תרבותיים, של השמאל הציוני. זה חסר לי אישית מאוד מאוד. ואלה דבריי לפתיחה.

רענן רייז: טוב, אנחנו מדברים פה על דעיכת העיתונות היומית, אבל כל השדה הזה של שבועונים וירחונים הידלדל מאוד גם הוא מבחינת ה"ביקוש", אם כי...

סבר פלוצקר: נכון, ניו ריפבליק האמריקני, למשל, נסגר ונשארה רק מהדורת אינטרנט, והוא לא מצליח מפני שנשארה מהדורת אינטרנט. אבל אטלנטיק שהתחרה בו, השאיר את המהדורה המודפסת והוא מצליח מאוד. לכן מהדורה מודפסת היא סוג של עוגן שחשוב מאוד לשמור עליו ואותו.

רענן ריין: תודה, סבר. עוד עיתון עם זיהוי מפלגתי, או לפחות זה של ההסתדרות, היה כמובן העיתון דבר, שהאריך ימים מאוד, ושעורכו בשנות התשעים, אחרי פרישתה של חנה זמר שהוזכרה קודם, היה מי שהיום הוא פרופ' יורם פרי. ואני רוצה התייחסות שלך, יורם, לשנים האחרונות של דבר ולתהליך השקיעה והדעיכה שלו.

יורם פרי: תודה רענן. אני רוצה לפתוח במשהו יותר כללי שמתקשר, שמהדהד, כמו שאומרים היום, את הדברים של סבר, אבל מכיוון אחר. ואז נגיע גם לדבר באופן ספציפי. כל הכבוד ליוזמה ולחריצות ולחוכמה של מוטקה שפרסם את הספר הזה. הספקתי להביט בו, לא לקרוא את כולו אבל לברור בו... חלקים ממנו און-ליין, וזו באמת עבודה מרשימה מאוד... אולי נחכה לחלק השני שתכתוב, שתגיע עד ימינו. אבל באמת ברכות לך. עם זאת קראתי את הספר בצער. אפילו בסבל. אני לא רוצה להישמע נוסטלגי, אבל כשרפרפתי בו ראיתי בעצם את ההיסטוריה העצובה של העיתונות הישראלית. בעצם העיתונות הישראלית עברה שלושה שינויים מהפכניים. המהפך הראשון היה מהגמוניה של הטקסט למפנה התמונתי או למפנה של ה"אימאג". השינוי הזה התנהל בשני שלבים. תחילה בעליית הטלוויזיה והפיכת האימאג' למרכיב העיקרי של התקשורת, ואחר כך במדיה החברתית. זה לא קשור לעיתונות, ולכן אני לא רוצה לפתח את העניין הזה, אבל זו נקודה חשובה – העיתונות שקעה בגלל השינוי הזה.

נקודה שנייה הייתה השינוי שחל מעיתונות שמבטאת תרבות, אידיאה, שהיא תופעה אידיאית או תרבותית, רוחנית, לעסק כלכלי מסחרי שהקריטריון העיקרי שלו הוא הרייטינג והשיקול העיקרי שלו הוא הרייטינג. הבעיה היא שהרייטינג קובע את התכנים של העיתון ומשפיע על אופן עיצוב העיתון, על אופן קביעת העקרונות המנחים של העריכה. מספר ה"לייקים" זו הדוגמה היפה בתקשורת האלקטרונית, אבל זה השפיע גם על שיקולי העריכה בעיתון הכתוב, למשל. לדוגמה: כשאני רואה היום שנותנים כל כך הרבה זכות דיבור לבן גביר, אני אומר לעצמי: למה? תמיד מוכרחים לתת זכות דיבור לאיש הקצוות? אבל זה אחד המאפיינים של התרבות המודרנית של התקשורת. שאתה נותן ביטוי יתר לקצוות ולא למרכז. גם אם המרכז הוא שמונים אחוזים מהאוכלוסייה והקצוות הם רק עשרה אחוזים פה ועשרה אחוזים שם. כלומר, שיקולים לא עיתונאיים בעיניי הפכו להיות היום שיקולים שחדרו לעיתונות הכתובה.

ונקודה שלישית או שינוי מהפכני שלישי זה השינוי באופיו של העיתונאי, באופיים של העיתונאים. מהו עיתונאי? מיהו עיתונאי? אם בעבר עיתונאות הייתה פרופסיה, מקצוע חופשי, כמו עורכי דין ורופאים שצריכים לעבור התמחות, שיש להם כללי אתיקה, שיש מוסדות שיפוטיים משלהם – היום זה לא קיים. העיתונאי היום הוא "יוצר תוכן", ויכול להיות גם עיתונאי שהוא לא עיתונאי בכלל, שהוא איש פרסום שהוא בעל טור בעיתון מעריב או שהוא פוליטיקאי שיש לו מדור בגלי צה"ל. כלומר כל ההבחנה המהותית של מהו עיתונאי נשברה בגלל השינויים האלה. התוצאה של כל שלושת

התהליכים האלה היא שאמון הציבור בתקשורת ירד בשנים האחרונות – ואמון הציבור בעיתונאות ירד פי כמה וכמה.

מבחינה זו הספר של מוטקה הוא ביקור במוזיאון... אבל אני לא חושב שזה סוף הסיפור. אני חושב שאפשר לעשות משהו בעניין הזה, מכיוון שיש לעיתונות – שקראנו לה פעם ערכית, אידיאית, שמטרתה היא לא רק לעשות רווחים – מקום. ויש דרכים לעשות את זה. למשל, אחת הדרכים היא להבין שהעיתונות היא שירות ציבורי, ושעיתונות שמיועדת לא לעשות רווח צריכה לקבל תמיכה ציבורית. יש מדינות באירופה שבהן הממשלות תומכות בעיתונות שתכליתה לא לעשות רווחים בכך שנותנים לסטודנטים שנה חינם מנוי לעיתון יומי מהסוג הזה בהנחה שאחרי שהסטודנט יתרגל, יש סיכוי שהוא ימשיך לקרוא את העיתון. יש תמיכה ציבורית מסוג אחר בכמה מדינות. אין זמן לפרט זאת, אבל אם תושרש ההכרה שהעיתון הוא במה ציבורית, שירות ציבורי, אפשר למצוא פתרונות ציבוריים, ממשלתיים ואחרים, כדי שעולם העיתונות יישאר וימשיך. לכן העובדות הן, סבר, שאתה דיברת עליהן בצדק, שמספר העיתונים בסך הכול בעולם לא קטן, אבל השינוי הוא כל כך רדיקלי, כל כך עמוק, שאנחנו מדברים על תופעה אחרת לגמרי.

באשר לדבר: דבר נתפס עד יומו האחרון כעיתון מפלגתי. אבל בניגוד לעל המשמר, לקול העם, לחרות, להבקר, הוא לא היה עיתון מפלגתי. הוא היה עיתון של תנועה, של ההסתדרות, וזה מה שאפשר לו להמשיך עוד כמה שנים לאחר שעיתונים אחרים נפלו, מכיוון שהשינויים הפנימיים שחלו במפלגת העבודה אפשרו לעורכת, חנה זמר, להמשיך ולפתח את העיתון. ראשית, הקרע הפנימי במפלגת העבודה – זה התחיל עוד במפא"י כמובן, על רקע "הפרשה", בן-גוריון מול הצעירים – כבר יצר שני מחנות, והעיתון יכול היה לשחק ביניהם. שנית, העובדה שהעיתון לא היה של המפלגה – לא המפלגה בחרה בעורך אלא ההסתדרות – אפשרה לעורכת אמיצה ונועזת לשחק את המשחק ולגלות עצמאות רבה מאוד, אפילו כלפי ההסתדרות.

תראו, גולדה מאיר לא אהבה את חנה. מאוד לא אהבה את חנה; כמו שגולדה מאיר מאוד מאוד לא אהבה אותי בגלל הדעות הפוליטיות שלי. אפילו רבין, כשהיה ראש ממשלה, היה מספר מאמרי המערכת שהיו ביקורתיים על רבין בדבר גדול יותר (ספרתי את זה) ממספר מאמרי המערכת בהארץ. כי הייתי קצת יותר שמאלי בנושא השטחים והפלסטינים לעומת הארץ. אבל הדימוי... קשה מאוד לשנות דימוי של עיתון – והדימוי שלו התקבע, ולכן הוא נתפס כעיתון מפלגתי כמו העיתונים המפלגתיים האחרים.

אבל כדי להראות לכם את היתרון של עיתון שרואה את עצמו כעיתון ציבורי שהוא עיתון אידיאי, אספר לכם סיפור קטן. בשנה השנייה או השלישית אחרי השחרור מהצבא, קבוצת עיתונאים, כולנו היינו כתבים צבאיים, הצטרפנו לכל מערכות העיתונים שהיו בארץ. החל בהבקר, ידיעות אחרונות, מעריב, דבר ואחרים. יום אחד החלטנו כולנו לנהל מאבק נגד עיריית תל אביב שלא מנקה, לא מטהרת את הים של תל אביב. אתם זוכרים שהייתה תקופה שאסור היה להיכנס למים, כי היו שם טריליון חיידקי קולי על

כל מילימטר מעוקב. והלכנו וכתבנו... עשינו בדיקה של העניין הזה – נכנסנו למים ומרדנו במבחנה את המים והבאנו אותם לבדיקה – וכולנו כתבנו על זה. וזה עורר שערוייה אדירה בלשכתו של ראש העירייה מרדכי נמיר.

למוחרת הפרסום אמר לי עורך דבר שאני מוזמן לראש העירייה. זה היה ממש בתקופה הראשונה שהייתי עיתונאי, ועדיין לא הכרתי אותו. הגעתי אליו לקומה העשירית שבבניין העירייה החדש, והוא יושב עם עוד שניים-שלושה אנשים, חמור סבר, ואומר לי: תגיד לי, איפה אתה עובד? אמרתי לו: בעיתון דבר. למי שייך עיתון דבר? אמרתי לו: להסדרות. ומי המפלגה הראשית בהסדרות? אמרתי לו: מפלגת העבודה. אז למה כתבת את הסיפור הזה על הים של תל אביב? אמרתי לו: תסלח לי אדוני ראש העיר, ראש איזה עירייה אתה? הוא אומר לי: של תל אביב. הים באזור הזה, למי הוא שייך? לתל אביב. לכן כתבתי... בקיצור, הבנו שנינו שבאנו מעולמות שונים. הוא בא מהעולם הישן שהעיתון צריך להיות שופר של המפלגה, ואני באתי כעיתונאי צעיר מהעולם החדש, שעיתונאי הוא מקצוע עצמאי וביקורתי כלפי השלטונות. חזרתי למערכת, ולא קרה שום דבר.

המשכתי לעבוד עד שנעשיתי עורך העיתון. אבל אחד העמיתים שלי, שעבד בעיתון פרטי, מסחרי, הועף מהמערכת. מכיוון שלעיתון היה אינטרס כלכלי, הם תכננו לעבור לבניין חדש, ונזקקו לסיוע מהעירייה לקבל אדמות. והוא הועף מהמערכת. זה היה בשבילי סיפור קלאסי ליתרונות של העיתון הציבורי ולחולשות של העיתון המסחרי, שתלוי ברווחים. לכן כשאני רואה היום את העיתונות הישראלית, את התקשורת הישראלית, שהשיקולים שמניעים אותה הם רווחים עסקיים, אני חושב על היתרון הגדול שיש דווקא לעיתון שהוא עיתון אידיאלי, שיכול לבטא עמדות באופן חופשי יותר מכיוון שמקור הפרנסה שלו אינו תלוי – מרצון – במפרסמים ומרצון אינו תלוי במספר ה"לייקים" שהוא מקבל.

היום יש שניים-שלושה עיתונים מסוג זה. אגב, עיתון אחד שהוא טוב, אני לא אוהב את העמדות הפוליטיות שלו אבל הוא עיתון מצוין, זה מקור ראשון. ויש היום שני עיתונים אידיאליים: הארץ, שהוא בעצם עיתון השמאל הישראלי – ופועל במקרים רבים נגד האינטרסים הכלכליים שלו: עורך וסגן עורך פרשו בתקופת האינתיפאדה על רקע חילוקי דעות עם המו"ל שלהם, כי הם באו אליו ואמרו לו, תשמע העיתון מפסיד היום הרבה קוראים וגם מפסיד מודעות. והמו"ל אמר: זה לא מעניין אותי, חשוב לי התוכן של העיתון. התהפכו היוצרות: המו"ל הציג את העמדה האידיאית, הציבורית, הרעיונית, התרבותית, בעוד העיתונאים דאגו לאינטרס הכלכלי. אז יש הארץ, זה עיתון אחד כזה, ומקור ראשון זה עיתון אחר. שניהם מייצגים את שני הקצוות של המפה הפוליטית, ואם הייתם שואלים אותי מה מספר האנשים שאמרו לי בעשר השנים האחרונות – אוי כמה חבל שדבר איננו, אנחנו היינו ממשיכים לקרוא אותו... אם הוא היה קיים, היו לנו היום אולי מאתיים, מאתיים חמישים אלף קוראים. אבל זאת נוסטלגיה.

רענן ריין: תודה רבה, יורם. יוסי קליין, בסוף שנות השבעים, הוביל סוג של מהפכה בתקשורת הישראלית עם הקמתו של המקומון הירושלמי כל העיר, מה שהביא אותו כעבור שנים ספורות לעמוד גם בראש היומון חדשות. יוסי, קראת את הפרק בספרו של מוטקה נאור והתייחסויותיו לדילמת הזהות של היומון הזה. היית רוצה להתייחס לדברים אלה?

יוסי קליין: כן. הייתי שמח דווקא להתחבר למילים האחרונות של יורם פרי. חדשות היה בעצם עיתון אידיאי – במישור אחר לגמרי. האידיאה שעמדה מאחוריו הייתה שעיתונות צריכה להיות דבר שונה ממה שהייתה עד אז. עד אז העיתונות הייתה – כולל דבר, כולל כל העיתונים על כל הזוויות המשתנות שלהם – חלק מהממסד האזרחי, לאו דווקא הממשלתי. כמו שנאמר קודם, אמרו "כתוב בעיתון", זה "בא מלמעלה", [ואילו] בחדשות ניסינו לעשות עיתון שעובד כמו במנגנון ישן של גלגלי שיניים. כלומר כל הגלגלים עובדים בכיוון אחד; יש אחד שעובד בכיוון השני, אבל התפקיד של כולם להניע את המנגנון.

אנחנו, לפחות אני, תפסתי את העיתונות כאופוזיציה מתמדת. לדעתי, מעבר לתפקידים החשובים של העיתונות: מסירת מידע, סוג מסוים של בידור ועניין לקוראים – העיתונות חייבת לדעתי, עד היום, להיות אופוזיציה לשלטון. להיות מבקר המדינה בצד. אני לא זוכר איזה עיתונאי טבע לפני כמה שנים את הביטוי "אנחנו לא מהאו"ם" באיזשהו הקשר. כלומר העיתונות – או התקשורת באותו זמן – צריכה "לקחת" צד, להיות חלק במאבק – במקרה שלו, של ישראל מול העולם. אני לא חשבתי כך, ואני לא חושב כך היום. אני חושב שעיתונות צריכה להיות "מהאו"ם" – עיתונות ישראלית צריכה להיות "מהאו"ם" הישראלי – וכשהייתה, מה שאפיין את העיתון בתחילת דרכו, מה שקרוי "פרשת אוטובוס 300", אחת הטענות הייתה: אוקיי, יכול להיות שכל מה שהיה שם נכון, אבל לא הייתם צריכים לכתוב את זה, כי זה סותר את האינטרס הישראלי. גם אז, גם היום בהקשרים אחרים לגמרי, אני חושב שזה לא נכון.

אני חושב שהניתוק מהממסד בתקופה הראשונה שלנו, בעצם לאורך כל התקופה, בא גם מהעיתונים עצמם. זה לא שהעיתונים אמרו: טוב, בסדר, אנחנו בעד חופש הביטוי והדיבור, ויש מקום גם לסוג אחר של דיבור. אני זוכר את הניסיון לדחוק אותנו, או בעצם לבלום אותנו מלהיכנס לוועדת העורכים, שהייתה הגוף שחיבר בין הממשלה והשלטון ובין העיתונות. זאת אומרת זה היה מין חוג פנימי סגור שבו העיתונות קיבלה מידע, ובתמורה, או כתודה למידע הזה, אמרה: טוב, אם אתם מבקשים שלא נפרסם, ואתם אומרים שפרסום יפגע באינטרסים של המדינה, לא נפרסם. לזה אנחנו התנגדנו. התפיסה של עיתונות כאידיאה אחרת באה לידי ביטוי לא רק בעמדות שהצגנו אלא גם באופן שבו הצגנו את עצמנו לציבור. כלומר האנשים שעבדו בחדשות, מי כמון יודע, היו אנשים בשנות העשרים, אולי תחילת שנות השלושים לחייהם. הם לא דיברו בשפה

של מעריב, ידיעות והארץ. הם דיברו בשפה של לפני חדשות, שפת המקומונים. זאת אומרת הרעיון שלי, שאולי עמוס שוקן חלק איתי אבל אני לא חושב שהוא הלך איתו עד הסוף, היה להקים שלוש שכבות של קוראים שהעיתון ילווה אותם. כלומר הצעירים מאוד יקראו את המקומונים, וילמדו את שפת המקומונים; כשיתבגרו הם יעברו לחדשות וילמדו את שפת החדשות; ואז, כשיהיו כבר מבוגרים (שלא נדע... בגילי), הם יקראו את הארץ. לצערי כל השלבים האלה לא התמלאו, ולכן הארץ, שלדעתי הוא... אני לא מכיר את מקור ראשון, אבל לדעתי הוא העיתון היחיד – סליחה לכל האחרים – שממלא את כל הפונקציות של עיתון... היום.

הדרך הנוספת, מעבר לשפה המילולית, הייתה גם השפה העיצובית. היה לנו – לי – איזשהו רעיון שהיום, בדיעבד, אני יכול להגיד שהוא היה בלתי אפשרי (עובדה – העיתון נסגר...), אבל חשבתי שאפשר להגיש תוכן – איך נקרא לו – "אנין", בלבוש שאיננו אנין, בלבוש כמעט פרוע. אגב, אני לא יודע אם סבר פלוצקר היה עורך על המשמר באותו זמן, אבל אני זוכר כותרת בעל המשמר לאחר הימים הראשונים של הופעת חדשות: "חדשות – צעקון הליכוד". והשפה הזו...

[סבר פלוצקר: אני כבר לא הייתי בעל המשמר אז]

יוסי קליין: אוקיי. שמחתי לשמוע... השפה הזאת, המיוחדת (שהיום אני רואה אותה אגב עשויה לא טוב בידיעות אחרונות) באה לבטא אמת שמאוד היה חשוב לנו לבטא: להיות עיתון אחר. לא להיות כמו כל האחרים, בכל המובנים. השוני והחירות... אלף, כמו שאמרתי העיתונים עצמם עזרו לנו בכך שהם לא קיבלו אותנו תחת חסותם, והעובדה שדיברנו בשפה אחרת התבטאה גם בכתבים שאספנו, באנשים שכתבו. לי אישית לא היה סיכוי להתקבל כעיתונאי למעריב או ידיעות. הם היו עיתונים סגורים מאוד שפרחו בהם שושלות. שושלת לפיד, אני יודע... מגלעדי בראש, דרך טומי לפיד אחר כך, ויאיר לפיד אחריו, או שושלת רוזנבלום בידיעות אחרונות, וכהנה וכהנה. לכן הגיעו לחדשות עיתונאים ממקומות שעד אז עיתונאים לא הגיעו מהם, כמו גלי צה"ל, כמו המקומונים, וכמו הקבוצה של חניכי אדם ברוך ממוניטין וכולי. גם כל מיני דחויים כמו דן בן אמוץ, אמנון דנקנר, וכהנה וכהנה. אם אתה שואל – אתה לא שואל, אבל אני עונה – למה נכשלנו בסופו של דבר.

רענן ריין: אני שואל, בין השאר: האם הדימוי של "צהובון" הוא שבמידה לא מעטה הכריע את העיתון?

יוסי קליין: אני לא יודע, כמובן. אבל להערכתך ההפך הוא הנכון. אני חושב שמה שחשוב בעיתונות, ובעיתון בכלל, נדמה לי, זו איזושהי קונסיסטנטיות. איזושהי עקביות בהצגת הקו שלו. אני חושב שמתוך פניקה או בהלה שינינו תפיסות לעיתים תכופות מדי. העיתון

הראשון שיצא לאור לא נראה כמו העיתון האחרון שסגר את העיתון. לכן, לדעתי, איבדנו אנשים שהצליחו לעקוב אחרינו ולא הבינו את התהפוכות שעברנו.

יורם פרי: אני מסכים לחלוטין עם התפיסה המקצועית שלך של תפקיד העיתונות ומהות העיתונות. זה מעניין שעורך לשעבר של העיתון שנחשב הכי מפלגתי מסכים עם העמדה – לגמרי מסכים עם התפיסה המקצועית שלך, שמייצגת כאילו את הקצה השני. אין הברדל. דוגמה קטנה לזה: כשנעשיתי עורך, למוחרת בבוקר באתי למשרדו של המו"ל שלי, ישראל קיסר, ואמרתי לו: ישראל, ממחר אני מתחיל להדפיס את העיתון בערבית. הוא אמר, השתגעת? מה זה הדבר הזה? אמרתי לו: תראה, כתוב פה, הכותרת היא, **דבר – עיתון פועלי ישראל**. מי זה פועלי ישראל? ערבים כולם. אין יהודים שהם פועלים. אז או שמורידים את הכותרת או שמדפיסים אותו בערבית. הוא הבין את הרוח שלי, וכמובן שאישר לי – אפילו לא היה צריך לאשר, הוא אמר: בסדר.

וזה מקפיץ אותי לאחת השאלות שראיתי שאנשים שואלים בצ"ט, מדוע עיתונים נסגרו. בהסתדרות היה מאבק פנימי מאוד מעניין בשנים האחרונות בין קבוצה של רפורמיסטים לקבוצה של שמרנים. בי תמכה קבוצת הרפורמיסטים. אבל קבוצת השמרנים, שעמד בראשה גזבר ההסתדרות ארתור ישראלוביץ', שסיים את חייו בבית סוהר, היא שניצחה. וקבוצת השמרנים לא איפשרה לשנות את העיתון ולהפוך אותו ליותר מודרני, ליותר צעיר, ולכן אי אפשר היה לחולל את השינויים האלה. כשהבנתי שהקבוצה הזאת ניצחה, ואי אפשר יהיה לעשות שינוי – פרשתי, כדי לא להיכנס להיסטוריה של העיתונות הישראלית כעורך האחרון, ונתתי למישהו תמים אחר לקחת את זה על עצמו.

רענן ריין: יוסי, אבל אותם שינויים תכופים של קו בעיתון נבעו מפניקה של מה? של המו"ל? מחילוקי דעות בתוך מערכת העיתון עצמה באשר לכיוון שיש לאמץ?

יוסי קליין: לא, התשובה היא יבשה מאוד: המספרים. המספרים לא היו לשביעות רצוננו. של כולנו. אני זוכר שהייתי מקבל כל בוקר את רשימת התפוצה, והייתי בודק לפי הקיוסקים מה קורה. איזה קיוסק מוכר פחות. כלומר התחושה של העיתונאים – אני לא יודע אם אתה זוכר את זה – הייתה תחושה שהעיתון הוא שלנו בעצם. לא של המו"ל. המו"ל כאילו מממן את הקייטנה שניהלנו שם. לכן המספרים הבהילו אותנו. זאת אומרת זה לא בא מהמו"ל. באופן גורף הוא תמך בכל צעד שעשינו. לכן ההחלטות על השינויים באו אך ורק מתוך המערכת.

רענן ריין: אני רוצה לשאול בסבב מהיר את המשתתפים: מבין התהליכים שתוארתם, האם יש משהו שהוא ייחודי לעיתונות הישראלית, כאשר אנחנו מדברים על מה שקורה עם העיתונות היומית בימים אלה, או שאנחנו רק מראים של תהליכים דומים שמתרחשים במדינות אחרות? נכון שסבר בדבריו הזכיר את הגרדיאן הבריטי, שעדיין עומד כמצודה

שם, ונכון שהוא הזכיר בין השבועונים את הניו ריפליק לעומת האטלנטיק וכולי, אבל אני רוצה לשמוע מכל אחד מכם בקצרה מה מבין התהליכים האלה שעלו בדברי המשתתפים השונים הוא ייחודי למקרה הישראלי: ריבוי העיתונים המפלגתיים עד שנות השמונים? זה מה שמייחד את ישראל? או שלמעשה אלה תהליכים אוניברסליים?

שלמה נקדימון: שאלה לעניין. ראיינתי את בן-גוריון בזמנו כמה פעמים. עברתי את כל התקופות של העיתונות, מהצמיחה הגדולה של העיתונות הפוליטית עד שקיעתה הטוטלית. היום בעצם העיתונים עצמם לוחמים על קיומם. אני מדבר על הארץ, אני מדבר על ידיעות ואני מדבר על מעריב. הם לוחמים על קיומם כי הופיע עיתון ישראל היום, שממומן על ידי בעל הון גדול, ובעצם יש פה מעין דריסה של העיתונות שהתפרנסה כל החיים מזה שאתה ואני ועוד אלפים כמונו רכשו את העיתון. אתה מרגיש את זה. אתה מרגיש את זה באופן כללי – אני מדבר כעיתונאי, אף שאני גמלאי, אבל אני בתוך העיתון, ואני רואה את המצב הזה. מצד שני, התצורה של העיתונות השתנתה גם היא. כי לדעתי, כמשקיף היום קצת מן הצד, פעם עבודת הכתבים בכל נושא ונושא, עבודת ה"חפירה" שלהם להביא מידע, הייתה עבודה עם זיעה, עבודה קשה. היום נוצר מצב, דומה עליי, שיותר ויותר הפרשנים הם שתופסים את מקום הכתבים שהיו חוקרים את הנושאים עד תום. נדמה לי שזה שינוי שאומר דרשני בעיתונות של היום.

רענן ריין: תודה. סבר?

סבר פלוצקר: אני רוצה לומר משהו בשבח העיתונות הישראלית. קודם כול, אין לנו תופעה כמו זו – שהזכרת אותה קודם לכן בהקשרים אחרים – אין לנו עיתונות צהובה. יש היום בשטח שלושה, אם אתם רוצים ארבעה עיתונים, אף אחד מהם הוא לא "צהובון". אני חושב שזה דבר יוצא דופן. אני מכיר פחות או יותר מערכות עיתונים, מערכות עיתונות בעולם, ויש עוד כאלה, אבל זאת לא התופעה השכיחה כאן. הדבר השני חשוב מאוד לומר אותו: העיתונות הישראלית בכללה היא עיתונות לוחמת, עיתונות שמביאה הרבה מאוד סיפורים, שמגלה הרבה מאוד גילויים, שעוסקת הרבה מאוד בתחקירים, אולי לא בצורה לוחמנית כמו שיש מי שהיה רוצה, אבל בהחלט עוסקת בזה. ובהתחשב בכל זאת בעובדה שהיא עיתונות כביכול ממוסדת, יש לזה חשיבות רבה מאוד.

הדבר השלישי, שגם הוא חשוב מאוד, הוא שהעיתונות הישראלית היום נותנת מקום רב לדעות. אפשר כמוכח להתווכח עם זה, אפשר לומר שלא כל עיתון צריך להיות סופרמרקט, ועדיף שעיתון אחד יהיה בצד השמאלי של הרחוב ואחד בצד הימני – אבל עובדה היא כשאתה פותח את ידיעות אחרונות, עם שני עמודי דעות, דבר שבאמת יוצא דופן בעיתונות, בוודאי בעיתונות המון, יש לך עוד עמוד ועוד עמוד, ואין סוף פרשנויות. שלמה דיבר על כך קודם לכן. אני קצת חולק עליו, כי אני חושב שאלה לא פרשנויות ממש. זו תערובת של פרשנות ועבודה עיתונאית, תחקירנית ו"כתבית", נגיד

את זה כך. אני חושב, שוב, שזה קצת יוצא דופן, ואני רואה בכך דבר שיש להשתבח בו. כך שאם אני עוד מסתכל אחורה, לא הייתי מתגעגע יותר מדי, וגם לא הייתי קושר לעצמנו יותר מדי כתרים שאולי לא בדיוק מגיעים לנו. בסופו של דבר, שלמה, אתה ודאי זוכר את זה, אחד בשם דב יודקובסקי פתח יום אחד בעיתון המוני, ידיעות אחרונות, שני עמודים לדעות חריגות לגמרי אז בנוף הישראלי – העמודים האדומים – לדעות שאולי אי אפשר לפרסם אותן אפילו היום. אני חושב שלא היו לו שיקולים מסחריים בעניין הזה, כמו שאני לא בדיוק חושב שהיו שיקולים מסחריים למעריב שבצורה כל כך אינטנסיבית רדף את פרשת לבון, שוב, שבוודאי הזיקה מאוד לתדמיתה של מדינת ישראל בעולם. אז קצת יותר צניעות. אבל העיתונות הישראלית לדעתי היא עיתונות שאנחנו לא צריכים להתבייש בה.

יורם פרי: השאלה שלך, רענן, היא שאלה מצוינת ואני אשיב עליה בקיצור. בשנים האחרונות יצאו לאור שני ספרים שעוסקים בהשוואת מודלים של עיתונות במדינות דמוקרטיות.¹ ספרים מעניינים מאוד. אפשר לראות את הדמיון הרב בין מה שקורה בארץ ובין מה שקורה במקומות אחרים, במיוחד בדרום אירופה, במדינות שבהן הייתה עיתונות מפלגתית מפותחת מאוד. אבל אם אני צריך לסכם את השוני, את הייחוד של המקרה הישראלי, אז אחד זה קצב השינויים. קצב השינויים בעיתונות בארץ הוא הרכה יותר מהיר מאשר במקומות אחרים בעולם, במיוחד במערב או בדרום אירופה. הנקודה השנייה היא ייחודית למקרה הישראלי: העובדה שאנחנו חיים במלחמה מתמדת. העיתונות הישראלית היא העיתונות היחידה של מדינה דמוקרטית שחיה במלחמה מתמדת. וההשפעה של מצב המלחמה, מצב החירום המתמשך, על התהליכים האלה היא אדירה.

רענן ריין: יוסי, אז אם מדובר בעיתונות שפועלת במדינה שנמצאת במצב מלחמה מתמדת, אפשר באמת לדבוק בעמדה הזאת של "האו"ם"?

יוסי קליין: לטעמי כן. העיתונות צריכה להיות אחראית. והמילה שבעצם מגדירה את היחס למצב שבו היא[המדינה] נמצאת, היא אחריות. ברגע שאתה מקבל על עצמך את האחריות אתה יודע שאתה יודע טוב בדיוק כמו הקברניטים למעלה, שאתה לא רוצה לפגוע במדינה. אתה יודע שאתה פטריוט לא פחות גדול מאלה שעושים את מה שהם עושים למעלה. אני חושב שזה מאפשר לעיתון להחזיק בעמדה ביקורתית. אני לא אומר עמדה מתנגדת אלא ביקורתית. תבחן את כל האירועים ותעיר את מה שיש לך להעיר. אל תגיד, כשם מאמרו המפורסם של נחום ברנע בדיעות – נדמה לי שנחום ברנע, אני מתנצל אם זה לא הוא – "שקט יורים". אני חושב שזה היה הוא....

יורם פרי: לא. זה לא היה הוא. זה היה עמירם ניר.

יוסי קליין: אז אני מתנצל... אבל הכותרת ביטאה באמת את רוח אותם דברים, שהייתה: "שקט יורים". אני חושב, וראינו את זה גם בתקופות מאוחרות יותר, מלחמת לבנון וכולי, שצריך למתוח ביקורת בזמן, לא אחרי. כשאני רואה את מה שנקרא "שומרי הסף" שתמיד פתאום מגלים לנו כמה נוראים היו הדברים כשהם היו שומרי סף וכמה הם נכונים עכשיו לגלות אותם, זה מחזק את העמדה שלי שעיתונות, כשומרת סף בפני עצמה, צריכה להיות זו שמסתכלת על הדברים מ"עמדת האו"ם", ולציין את כל מה שצריך לציין בזמן הנכון.

רענן ריין: מוטקה, אני נותן לך עכשיו את המיקרופון כדי להתייחס לדברים השונים שנאמרו, בין שהם קשורים להיסטוריה של כלי תקשורת זה או אחר ובין שהם קשורים לעמדות עקרוניות על תפקידה ומקומה של העיתונות היום.

מרדכי נאור: קודם כול אני רוצה להגיד שהתחזקתי בדעתי, כי רוב הדברים שכתבתי בספר גם נאמרו פה על ידי המשתתפים. זאת אומרת שכנראה דייקתי במידה לא קטנה. אתן דוגמה אחת, שאני מניח שיוסי קליין אולי יסכים איתה. תראו, חדשות, הכי קל לכתוב עליו כי הוא "בן הזקונים" של העיתונים במאה העשרים. בעצם הוא היה האחרון. אחרי זה יש לנו באמת את ישראל היום, אבל זו באמת לא דוגמה לשום דבר. הבעיה של חדשות הייתה שהוא היה קופצני מדי. כלומר בכל פעם הוא שינה את הכיוון, בלבד את הקוראים שלו, ונדמה לי רענן, שאתה אמרת שההגדרה "צהובון" נדבקה בו, אולי לא בצדק, מההתחלה. והוא לא יכול היה להיפטר מזה. באיזשהו מקום הוא גרר את זה אחריו כמו איזו אבן כבדה.

אבל גם לגבי עיתונים אחרים אני מסכים לגמרי עם הדברים שנאמרו פה, כי אין ספק שבמשך השנים היה ויכוח גדול, והוא לא נגמר עד היום, בין עיתונות אידאית לעיתונות, שנקרא לה "עיתונות המון" וכדומה. אני חושב שמה שאמר כאן שלמה לגבי דב יודקובסקי – שהגאונות שלו הייתה שהוא ידע איך לחבר את הקצוות האלה – [נכון]. וכבר הזכירו פה את העמודים של ה"פתח-לנד" – שהיו אופוזיציה מוחלטת: זיוה יריב וחיים חפר ועמוס קינן ואחרים. זו הייתה אופוזיציה מוחלטת בתוך העיתון שדב, עד כמה שאני יודע, שמר עליה כעל בכת עינו.

אני גם רוצה להזכיר תחילה את "ציפור הנפש"², שהיה ניסיון מוקדם ללכת בקו הזה, ואגב הוא נכשל כי העורך, הרצל רוזנבלום, הטיל וטו. הוא לא היה בדיוק עורך, הוא היה יותר, איך נקרא לו, פובליציסט מספר אחת, ואני לא יודע אם זו הגדרה נכונה. בכל אופן, אין ספק שלעיתונים היה תפקיד חשוב ויש להם תפקיד חשוב. נדמה לי שסבר אמר שהוא לא מודאג מהירידה בתפוצה וכדומה, והביא דוגמה מארצות מתפתחות. זה לא יעזור לנו, לפי דעתי. השאלה מה המצב בארצות המתקדמות, וליתר דיוק מה המצב אצלנו. ואצלנו, לדעתי, המצב הוא לא טוב, כי קשה להוציא עיתון בימינו, אלא אם כן יש לך את... מה שמו... שלדון. שהוא נותן לך... לפי מה שאמרו עד היום הוא

כבר העמיד נדמה לי מיליארד שקל או מיליארד דולר, אני כבר לא יודע בדיוק. אבל אין ספק ש – איך אמר פעם תומס ג'פרסון, נדמה לי שגם הזכרתי את זה בספר: אם אני צריך לבחור בין מדינה ללא ממשלה למדינה ללא עיתונות, אני הייתי בוחר מדינה ללא ממשלה, שהעיתונות תישאר.

אולי עוד מילה אחת: אני רק רוצה להזכיר לכולם, וסליחה על הפרסומת, שזה גם ספר, ואת הספר אפשר לקרוא, ואני מקווה שהוא גם מעניין. הספר יצא בהוצאת מוסד ביאליק, אפשר לפנות לאתר שלהם.

רענן רייז: ברכות למוטקה על הופעת הספר הזה, אנחנו נארגן אירוע נוסף בספר הבא... תודה לכל המשתתפים – בין שהיו הדוברים או צופים ומאזינים. נתראה באירוע הבא של מכון רוזנפלד.

הערות

- 1 Daniel C. Hallin & Paolo Mancini, *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*, Cambridge & New York: Cambridge University Press, 2004; Daniel C. Hallin & Paolo Mancini (eds.), *Comparing Media Systems Beyond the Western World*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012
 - 2 ראו הפרק על ישראל בספר מ־2012: "The Impact of National Security on the Development of Media Systems: The Case of Israel", in: Hallin & Mancini (eds.), *Comparing Media Systems Beyond the Western World*, *ibid.*, pp. 11-25
- מוסף סאטירי בידעות אחרונות שהחל ב־1964, ואחר כך היה לעיתון סאטירי עצמאי בעריכת דן בן־אמוץ ב־1965.